

Zapletal, Zdeněk; Rambousek, Jiří

Literatura a didaktika literární výchovy

In: *Slavica na Masarykově univerzitě v Brně : literární věda, jazykověda, historiografie, uměnovědy*. Dorovský, Ivan (editor). 2. dopl. a rozš. vyd. V Brně: Masarykova univerzita, 1993, pp. 64-67

ISBN 8021005890

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/126880>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

NA PEDAGOGICKÉ FAKULTĚ

LITERATURA A DIDAKTIKA LITERÁRNÍ VÝCHOVY

Až do r. 1953, kdy přešel na filozofickou fakultu, zajišťoval výuku literatury především prof. J. Hrabák, jehož asistent J. Veselý byl pověřen budováním českého a později filologického semináře s vědeckou knihovnou. V letech 1956—60 pracoval na katedře odborník na literaturu pro mládež F. Tenčík, kterého pak vystřídal O. Audy. R. 1956 přišel z gymnázia v Břeclavi Z. Kožmín, v r. 1961 byly přijaty V. Vařejková a L. Žáčková. R. 1964 byli na katedru převedeni J. Rambousek z Pedagogického institutu v Jihlavě a Z. Zapletal z Pedagogického institutu ve Zlíně.

Členové katedry kromě prezentace svých vědeckovýzkumných výsledků v našem i zahraničním odborném tisku vydávali od r. 1981 sborník Škola-jazyk-literatura a pořádali vědecké konference s mezinárodní účastí. Všechny poznatky z odborné činnosti katedry se promítly také do publikační činnosti jejích pracovníků. P. Hauser připravil a vydal dvě vysokoškolské učebnice — k lexikologii a tvoření slov a k výuce skladby na základní škole, dále monografii o tvoření substantiv v obrození a jako spoluautor se podílel na zpracování učebnic českého jazyka pro základní školu. Je spoluautorem kolektivní vědecké Mluvnice češtiny I (oddíl tvoření substantiv). F. Uher je hlavním autorem Češtiny pro cizince, Češtiny pro Bulhary, autorem monografie o slovesných předponách a řady skript. E. Minářová se podílela na zpracování stylistiky češtiny. Za období od r. 1984 do r. 1991 vydali pracovníci katedry 14 skript a 6 učebnic (včetně spoluautorství). Byly uspořádány dvě vědecké konference a členové katedry přednesli na zahraničních i domácích vědeckých konferencích 36 referátů, ve značné míře publikovaných ve sbornících.

Jako prioritní odborný úkol literárněvědné části pracoviště vyvstal nejdříve výzkum stavu literární výchovy, do něhož se zapojila i řada učitelů ze základních a středních škol. Na základě tohoto výzkumu vznikaly vyučovací osnovy a byly koncipovány čítanky a učebnice, jejichž autory nebo spoluautory byli J. Hrabák, F. Tenčík, O. Audy a Z. Kožmín.

J. Hrabák se zabýval především zkoumáním starší české literatury; vydával staročeské památky, pokračoval také ve srovnávacích studiích veršologických a neopomíjel ani novou českou literaturu. J. Veselý založil svou profesi na shromažďování bibliografie české literatury a literární teorie; působil i jako recenzent denního a periodického tisku a věnoval se otázkám filmu. F. Tenčík a O. Audy, představitelé tzv. brněnského literárního směru, vytyčujícího počínaje 40. léty umělecký program písemnictví pro děti, měli zásluhu na tom, že se na pracovišti jako specifický objekt bádání konstituovala teorie a historie literatury pro mládež. Prvý, uplatňující ve zkoumání literatury hledisko jejího faktického recipování mladými generacemi, dosáhl prokazatelné úrovně studii ke vzniku a vývoji mravoučné četby, které předcházely monografii Četba mládeže v počátcích obrození (1962); druhý časopisecky sledoval poválečnou literární tvorbu

pro děti a rozpracovával koncepci výchovy uměním v rozvoji společenského vědomí. Z. Kožmín, orientující se ve svých přednáškách a seminářích na otázky literárního stylu, publikoval na toto téma četné recenze a studie v časopisech a sbornících; jeho sondy do struktury moderního uměleckého textu vyvrcholily knihami *Umění stylu* (1967) a *Styl Vančurovy prózy* (1968). Bohatá byla i jeho kritická činnost: v 60. letech patřil Kožmín k čelným představitelům naší literární kritiky. J. Rambousek, soustředěný rovněž především na českou literaturu 20. století, se zabýval při výkladech vybraných autorů a děl hlavně avantgardními uměleckými směry, zatímco Z. Zapletal, orientující se na písemnictví 19. století včetně vývojových tendencí v četbě mládeže, se zaměřoval na vztahy literárně-folklórní, k nimž časté impulsy nacházel v kulturních jevech moravské provenience (např. studie o F. Bartošovi). V. Vařejková zvolila za předmět odborného zájmu adaptace děl starší české literatury a v interpretaci literárních textů uplatnila hledisko genologické. Aktivitu v oblasti kultury mluveného projevu a uměleckého přednesu vyvíjela L. Žáčková; byla také vedoucí studentského recitačního souboru.

I když tematické a metodologické zaměření jednotlivých pracovníků bylo značně rozdílné, byly patrné i rysy společné, podmíněné především se-
pětím odborných profesí s pedagogickou praxí. Literární výchova v širším smyslu tohoto slova tak profilovala celkový charakter pracoviště, které nejprve věnovalo globálně pozornost teorii vyučování literatuře a posléze i rozpracování jednotlivých složek systému literární výuky a výchovy. Např. F. Tenčík se soustředil na výklad literárních děl na nižším školním stupni, V. Vařejková odkryla v interpretaci textu základní otázku literární výchovy a rozpracovala některé její problémy, Z. Kožmín byl spoluautorem *Čítanky 7* a *Čítanky pro střední školy 3*, doposud vysoce ceněných, L. Žáčková zpracovala pro potřeby posluchačů otázku uměleckého přednesu, Z. Zapletal se obrátil k historii české čítanky a školní četby, J. Rambousek se zabýval problematikou interpretací básnických děl na školách 2. cyklu atd.

V letech 1967—1969 pracovali J. Rambousek, V. Vařejková a Z. Zapletal spolu s několika externími spolupracovníky na slovníkové příručce *Česká literatura 1918—1945*, kterou hodlalo vydat nakladatelství Čs. spisovatel. Kniha (518 str., ČS, Praha 1970) byla vtištěna, svázána a připravena k expedici, nastupující normalizace však zabránila jejímu uvedení na knižní trh a na jaře 1972 byl téměř celý náklad příručky odvezen do sběrný starého papíru v Praze - Holešovicích.

Nástup tzv. normalizace měl pro pracoviště i další negativní důsledky. Nejzávažnější bylo to, že z fakulty museli odejít O. Audy, Z. Kožmín, V. Vařejková a J. Rambousek, jejichž odborná a publikační iniciativa byla na řadu let zmrazena. Na jejich místa nastoupili mladší pracovníci D. Dorovská na didaktiku literatury, N. Siegllová na literaturu pro mládež, V. Linhartová, věnující se zejména literárním vztahům česko-slovenským, a I. Němec, zabývající se teorií literatury, uměleckým přednesem a teatrologií, ale i dějinami nejnovější české literatury. V r. 1980 přišel na katedru O. Kovář, který se věnuje didaktice literární výchovy, a v r. 1986 P. Fejfuša, který však v r. 1990 z katedry na vlastní žádost odešel.

Literárněvědná činnost pracoviště se v posledních dvaceti letech soustřeďovala na problematiku rozvoje literatury 20. století, již se věnovali I. Němec, P. Fejfuša a V. Linhartová, a na postižení bilaterálních vztahů česko-ruských a česko-slovenských. V. Linhartová vydala monografii o česko-slovenských literárních vztazích v meziválečném období a spolupracovala na vydání čítanek slovenské literatury a antologie z tvorby evropských preromantiků a romantiků (spolu s externí pracovnící katedry K. Blahynkovou). P. Fejfuša se zabýval tvorbou jihomoravského regionu, literárním odkazem B. Brechta a některými problémy teorie literatury. I. Němec je mj. autorem monografie o poetice románů Zdeňka Pluhaře.

Vznik katedry literatury pro mládež a literární výchovy, prvního vysokoškolského zařízení tohoto typu v ČR, byl motivován dynamickým rozvojem slovesné kultury dorůstajících pokolení, jejíž zkoumání se i v mezinárodním měřítku stává perspektivním oborem. V náplni katedry se vzájemně postupovalo zaměření vědeckovýzkumné s přípravou budoucích učitelů. Její pracovníci se v součinnosti s bývalou katedrou současného českého a slovenského jazyka, literatury a didaktiky jazyka podíleli na výstavbě vzdělávací činnosti oboru český jazyk a literatura při studiu učitelství I. st. ZŠ a učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů (5.—12. roč.).

Vědeckovýzkumný program katedry zahrnoval oblast literární historie, literární teorie a didaktiky literatury, přihlížel k problematice literárněkritické, k otázkám knižní a časopisecké tvorby včetně stránky jazykové a ilustrační, všiml si též dramatu a umění pro děti v masových médiích a neopomíjel ani světovou literaturu přijímanou mládeží a přenos výsledků práce do pedagogické a kulturní praxe. V období 1986—1990 se kapacita pracoviště soustředila především na řešení podúkolů státního vědeckého plánu Význam literárního dědictví pro všestranný rozvoj mladé generace.

Zároveň se dále vyhranila odborná kompetence jednotlivých pracovníků. Vedoucí katedry Z. Zapletal se zabýval zejména literaturou 19. století, a to se zvláštním zřetelem k četbě mládeže a literatuře pro mládež, a také vývojem teoretických koncepcí dětské literatury 19. a 20. století s vyústěním v současnosti. N. Siegllová se zaměřila především na problematiku moravské literatury pro mládež, na tvorbu meziválečného období a recenzování nových dětských knih. D. Dorovská se věnovala přítomnosti i dějinám literárního vyučování; specifickým předmětem jejího výzkumu se stal česko-slovenský literární kontext a jeho fungování na českých školách. J. Němec zaměřil pozornost zejména na kompoziční strukturu prózy a dramatu a na teorii a praxi uměleckého přednesu a divadla. O. Kovář se zabýval zvláště využitím literárních poznatků v mimoškolní výchově. Lingvista I. Martinec se orientoval na problematiku současného spisovného jazyka a stylu literatury pro mládež. Personální profil katedry dotvářeli od r. 1985 dva samostatní odborní pracovníci F. Šalé a J. Iliev. První sledoval česko-německé literární vztahy v četbě mládeže a zabýval se adaptacemi literárních předloh v masových médiích, druhý soustředil pozornost především na ilustrace v knihách pro mládež.

Významnou součástí činnosti katedry se stalo pořádání odborných konferencí: Aktuální otázky literatury pro mládež a jejího studia (1984), Květen a dětská literatura (1985), Literární dědictví a mládež (1986), Přínos Moravy dětské literatuře (1986), Literatura pro mládež 1948—1988 (1988), J. V. Pleva — spoluvůrce pokrokové kulturní politiky (1989). Početná byla také účast na konferencích a sympoziích u nás i v zahraničí, kde pracovníci katedry přednesli řadu referátů a odborných sdělení. Vznikla zvláštní řada sborníků literatury pro mládež a rozvinula se obsáhlá iniciativa publikační; např. v letech 1986 a 1987 publikovali členové katedry 195 příspěvků, z toho 3 monografie, 3 skripta, 37 původních statí, 112 recenzí a 40 populárně naučných příspěvků. Byla navázána spolupráce s mezinárodním sdružením pro dětskou knihu IBBY a jeho československou sekcí Společnost přátel knihy pro mládež (N. Siegllová vystoupila na 19. a 20. kongresu IBBY v Nikósii a Tokiu, Z. Zapletal pracoval jako člen předsednictva SPKM). Rozvíjely se pracovní kontakty s nakladatelstvím Albatros, Kabinetem dětské literatury a literární výchovy Pedagogického ústavu J. A. Komenského, komisí pro dětskou literaturu při Svazu českých spisovatelů, Ústavem pro českou a světovou literaturu ČSAV, Památníkem P. Bezruče v Opavě, Vysokou školou pedagogickou v Drážďanech a Magdeburgu, Institutem zkoumání knih pro mládež na Univerzitě J. W. Goetha ve Frankfurtu n. M., Mezinárodním institutem literatury pro mládež na vídeňské univerzitě aj.

Vzhledem k vysokým počtům studujících bylo hodně úsilí věnováno přípravě studijních materiálů a skript (celkem 14 titulů, na nichž se podíleli Z. Zapletal, F. Šalé, N. Siegllová, D. Dorovská, I. Němec, J. Iliev a I. Martinec). Členové katedry zajišťovali přednášky pro učitelskou veřejnost, metodická a osvětová zařízení i pracovníky knihoven a kulturních institucí, spolupracovali s rozhlasem a filmem, byli členy redakčních rad, zasedali v porotách umělecké tvořivosti mládeže (I. Němec byl členem poroty Wolkrova Prostějova, Šrámkovy Sobotky, Neumannových Poděbrad aj.). Katedra se také podílela na posuzování osnov, učebnic a metodických materiálů.

Začátkem roku 1990 se na akademickou půdu znovu vrátili J. Rambousek a V. Vařejková, kteří obnovili svoji odbornou i pedagogickou aktivitu — oba ostatně odborně pracovali i v době, kdy jejich občanské povolání bylo zcela jiné. V. Vařejková byla pověřena přednáškami ze starší české literatury, J. Rambousek se věnuje literatuře 20. století. K pedagogické práci se vrátil i Z. Kožmín, který se stal proděkanem pedagogické fakulty, ale začátkem r. 1991 přešel na bohemistické literárněvědné pracoviště filozofické fakulty.

V dubnu r. 1990 uzavřela katedra dohodu o spolupráci s brněnskou pobočkou Ústavu pro českou a světovou literaturu ČSAV, jehož pracovníci již dříve působili na pedagogické fakultě jako externisté (M. Uhlířová, S. Bartůšková, J. Poláček, Š. Vlašín, D. Vlašínová).

*Zdeněk Zapletal
Jiří Rambousek*

